

Ook vroeger was niet alles zoals het vroeger was

(citaat H. van Veen)

Glastuinbouwgebieden worden omschreven als een nieuw type landschap. Met een oppervlakte van ruim 10.000 hectare aan kassen is het een landschap dat in elk geval niet meer weg te denken is uit Nederland. De uitbreiding van de sector, de beperkte levensduur van kassen, technologische ontwikkelingen en beleidsmaatregelen zorgen ervoor dat glastuinbouwgebieden steeds in ontwikkeling zijn. Om de waardering voor glastuinbouwgebieden te vergroten, wordt bij de inrichting veelal gestreefd naar een functionele inrichting van het landschap waarbij oorspronkelijke landschapskarakteristieken deels herkenbaar blijven. Maar dragen deze landschapskarakteristieken wel bij aan de ruimtelijke kwaliteit van het glastuinbouwgebied? Misschien is het contrast tussen het oorspronkelijke landschap en het nieuwe landschap wel te groot en vraagt het nieuwe type landschap om een geheel eigen manier van landschapontwikkeling. Dit biedt mogelijkheden voor meerdere gebruikers, zoals bijvoorbeeld recreanten. Laten we niet meer zo krampachtig vasthouden aan het behoud van oorspronkelijke landschapskarakteristieken want tijden veranderen: ook vroeger was niet alles zoals het vroeger was.

Niet alleen bij de ontwikkeling van glastuinbouwgebieden, maar ook bij landschapontwikkeling in het algemeen, staat het behoud van het oorspronkelijke landschap hoog op de agenda. Het behoud van het oorspronkelijke landschap moet de herkenbaarheid en daarmee de kwaliteit van een gebied waarborgen. Maar wat is het oorspronkelijke landschap? Is dat het landschap zoals het een eeuw geleden was, het landschap dat we kennen van oude foto's en prenten, of is dat het landschap zoals het er nu uitziet? Waarom wordt er zo krampachtig vastgehouden aan het be-

houd van 'het landschap'? Herkenbaarheid heeft een beperkte houdbaarheid, want er is continu sprake van veranderingen. Elke generatie heeft een eigen beeld van het landschap. Het landschap heeft een dynamisch karakter doordat er eeuw na eeuw aan gewerkt wordt. Het verandert door de tijd heen onder invloed van behoeften van de mens (bijvoorbeeld wonen en voedsel verbouwen) en technologische ontwikkelingen (bijvoorbeeld de uitvinding van de molen en het gemaal).

Nieuw landschap

Glastuinbouwgebieden vormen een nieuw type landschap met eigen karakteristieken. In het boek 'Land Inzicht' (Bobbink, 2004) wordt beschreven dat in het glaslandschap het onderliggend landschap met zijn karakteristieken zo goed als verdwenen is en dat er door de grote hoeveelheden glas een landschap op zich ontstaat. De waardering voor deze gebieden is over het algemeen erg laag, waardoor ontwikkeling van bestaande gebieden (bijvoorbeeld in concentratiegebieden glastuinbouw) en realisatie van nieuwe gebieden vaak op maatschappelijke weerstand stuit.

Glastuinbouwgebieden vormen een nieuw type landschap met eigen karakteristieken.

Eén van de bezwaren die daarbij een rol spelen, is het verlies van de herkenbaarheid van het oorspronkelijke landschap. Een multifunctionele inrichting, waarbij deze landschappelijke karakteristieken deels behouden blijven, kan leiden tot een grotere waardering van het glaslandschap. Eén van de mogelijkheden voor een multifunctionele inrichting is een combinatie van glastuinbouw met (fiets)recreatie.

Onderzoek naar fietsroutes

In het kader van een afstudeeropdracht voor de richting Landschapsarchitectuur aan de Hogeschool Van Hall-Larenstein, is onderzoek gedaan naar de inrichtingsprincipes van kwalitatief hoogwaardige fietsroutes door een glastuinbouwgebied (Bos et al., 2010).

In het onderzoek 'Glasheldere fietsroutes' worden diverse glastuinbouwlocaties met fietsroutes geanalyseerd door een subjectieve waardering van de route te vergelijken met een objectieve beoordeling van de route. Deze beoordeling is gebaseerd op een aantal voor fietsrecreanten belangrijke criteria waaronder de ruimtelijke beleving, groen- en waterbeleving en herkenbaarheid van het oorspronkelijke landschap (Berkers et al. en Goossen et al.).

Nieuwe kassen

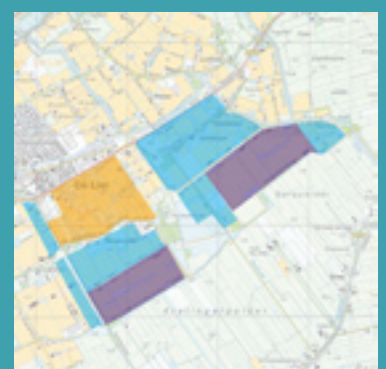
Twee voorbeelden van onderzochte glastuinbouwgebieden zijn de Gogerpolder van Roelofarendsveen en het gebied ten oosten van De Lier, beide gelegen in Zuid-Holland. Op basis van ruimtelijke kenmerken zijn de locaties in te delen in verschillende typologieën (zie kader 'Ontwikkeling van kassen in de tijd):

Roelofarendsveen kenmerkt zich door een lintbebouwing van woningen met daarachter kassen die vanaf de weg nauwelijks zichtbaar zijn. De Lier kenmerkt zich door aanwezigheid van veel nieuwe en grote kassen die goed zichtbaar zijn. Opvallend is dat de aanwezige fietsroutes door het kassengebied in Roelofarendsveen in het onderzoek minder gewaardeerd worden dan de aanwezige routes door het veel nieuwere kassengebied in De Lier. Tussen de kassen in De Lier is een recreatiegebied Het Kraaiennest gerealiseerd: een groene wig waar de benodigde waterberging voor de glastuinbouw is gecombineerd met waterrecreatie en fiets- en wandelroutes.

Het nieuwe landschap dat hier is gecreëerd, stoelt niet op historische waarden. Er is nog wel een aantal res-

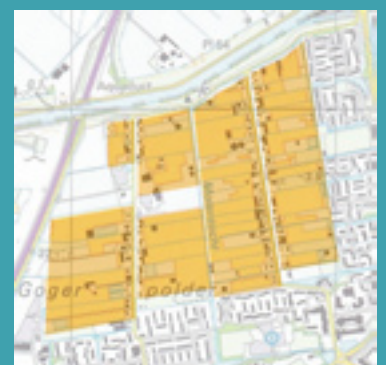
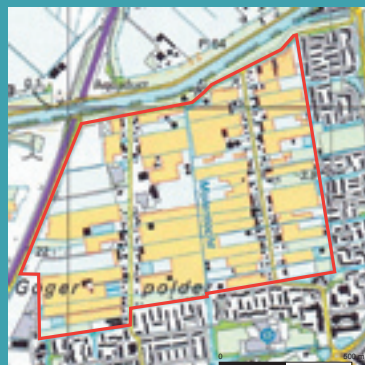
Links: De topografische kaart van De Lier, onderzoekslocatie aangegeven met rode contour.

Rechts: De voorkomende typologieën (A (oranje), B (blauw) en C (paars)) binnen het kassengebied.

Links: De topografische kaart van de Gogerpolder in Roelofarendsveen, onderzoekslocatie aangegeven met rode contour.

Rechts: De voorkomende typologie (A) binnen het kassengebied.

Ontwikkeling van de kassen in de tijd

In het onderzoek zijn de glastuinbouwgebieden op basis van ruimtelijke en functionele kenmerken ingedeeld in drie typologieën:

Bij typologie A (links) liggen de kassen achter op het erf (met bedrijfswoning). Hierdoor zijn de kassen nauwelijks zichtbaar vanaf de weg.

Bij typologie B (midden) liggen de kassen ook achter op het erf, maar door de brede kavels zijn de kassen wel duidelijk zichtbaar aanwezig.

Typologie C (rechts) kenmerkt zich door de afwezigheid van bedrijfswoningen, waardoor een industriële uitstraling ontstaat.

Typologie A voegt zich veel meer naar het oorspronkelijke landschap (verkaveling) terwijl typologie B en C zich nauwelijks meer kunnen voegen naar het oorspronkelijke landschap door de grootte van de kassen. Het oorspronkelijke landschap is hier nagenoeg niet meer herkenbaar.

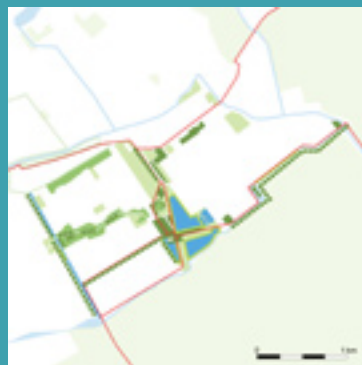
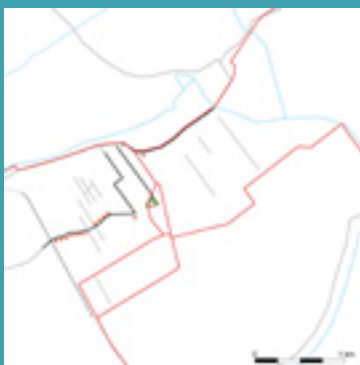
tanten aanwezig, maar het oorspronkelijke landschap als zodanig is in het gebied nagenoeg niet meer herkenbaar.

Ruimtelijke beleving

Uit onderzoek blijkt dat de ruimtelijke afwisseling langs fietsroutes van belang is. Deze wordt het meest gewaardeerd in grotere eenheden, dus bijvoorbeeld in zones binnen het gebied. Teveel afwisseling leidt tot een rommelig geheel. Dergelijke zones zijn goed te realiseren in nieuw te ontwikkelen glastuinbouwgebieden,

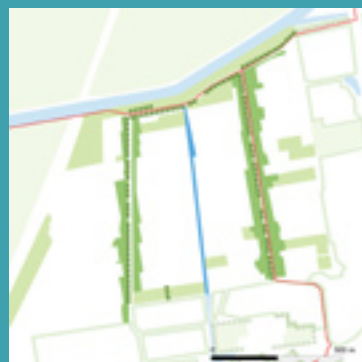
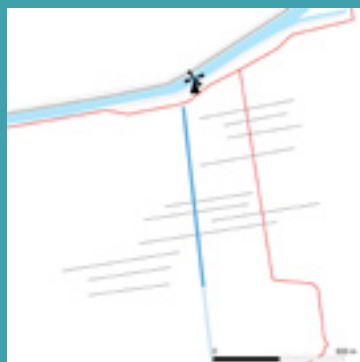
wat ook te zien is in Het Kraaiennest bij De Lier. Moderne glastuinbouwgebieden kenmerken zich door grotere eenheden van kassen (onder andere door samenwerking van tuinders) en het ontbreken van woningen, waardoor het realiseren van zones goed mogelijk is. De aanwezigheid van brede profielen, die tevens kenmerkend zijn voor deze nieuwe gebieden, bieden meer ruimte voor groen en water dan de smalle profielen van de oudere gebieden.

Roelofarendsveen laat zien dat afwezigheid van ruimtelijke afwisseling de waardering van het gebied

Links: Restanten oorspronkelijk landschap van De Lier (gebaseerd op de historische kaart van 1912).

Rechts: Aanwezigheid van groene elementen en water in De Lier (fietsroutes weergegeven met rode lijnen).

Links: Restanten oorspronkelijk landschap van de Gogerpolder in Roelofarendsveen (gebaseerd op de historische kaart van 1912).

Rechts: Aanwezigheid van groene elementen en water in Roelofarendsveen (fietsroutes weergegeven met rode lijnen).

duidelijk verlaagt. Opvallend is dat de hoeveelheid aanwezig groen in de vorm van laan- en erfbeplanting in de waardering voor de fietsroute niet tot uiting komt. Het ontbreken van ruimtelijke afwisseling speelt hierbij een grote rol.

Herkenbaarheid

De vraag is of oorspronkelijke landschapsstructuren tussen de grote oppervlaktes glas voldoende zichtbaar kunnen blijven om een daadwerkelijke bijdrage te leveren aan de ruimtelijke kwaliteit van een glastuinbouwgebied. Het behoud van bijvoorbeeld oude waterlopen en dijken zijn een poging om de herkenbaarheid van het landschap niet te verliezen. Echter,

Contrast tussen oorspronkelijke structuren en de ruimtelijke kenmerken van een glaslandschap lijkt het verlies van het voormalig landschap nog juist extra te accentueren.

het contrast tussen deze oorspronkelijke structuren en de ruimtelijke kenmerken van een glaslandschap lijkt het verlies van het voormalige landschap nog juist extra te accentueren. Uit onderzoek blijkt dat de herkenbaarheid van oorspronkelijke landschapsstructuren niet persé noodzakelijk is voor het realiseren van een hoogwaardig kwalitatief glastuinbouwgebied met mogelijkheden voor fietsrecreatie.

Nieuwe landschapsontwikkeling

Recente beleidsplannen bieden nieuwe kansen voor glastuinbouwgebieden. Door het Rijk en de provincies

zijn drie GreenPorts, drie Landbouw Ontwikkelingsgebieden Glastuinbouw en zestig concentratiegebieden glastuinbouw aangewezen. Dit zijn voornamelijk bestaande locaties in ontwikkeling. De maatschappelijke weerstand tegen uitbreiding van deze gebieden is hoog. Het is daarom een enorme uitdaging om een multifunctioneel gebied te creëren met een hoge gebruiks- en belevingswaarde. Recreëren binnen een glastuinbouwgebied kan daarbij zeker bijdragen aan een betere acceptatie van de glastuinbouwgebieden. Ruimtelijke en functionele aspecten die het glaslandschap kenmerken dienen bij de ontwikkeling van een gebied als basis, waarbij behoud van oorspronkelijke landschapsstructuren geen noodzaak is. Juist een nieuwe manier van landschapsontwikkeling zal de ruimtelijke kwaliteit van glastuinbouwgebieden ten goede komen en de kwaliteit en waardering voor het nieuwe type landschap doen vergroten.

Bronvermelding

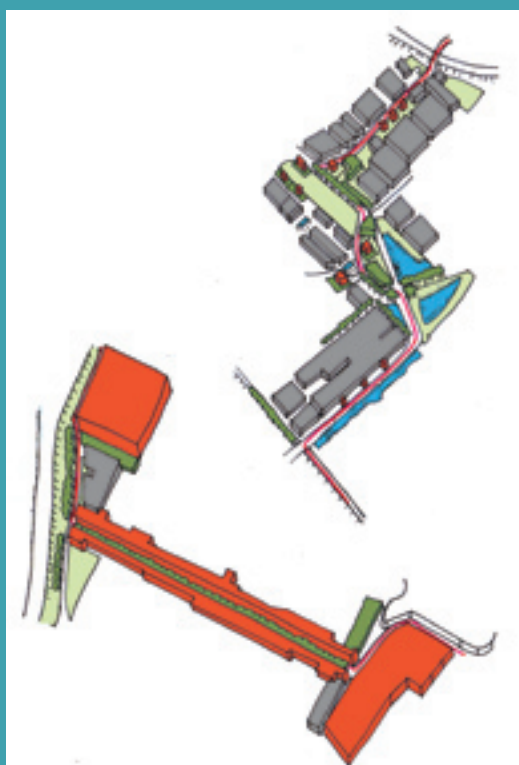
Berkers R, Giessen V van der, Golen B van, Koreman K, Schmeink H, Veer M. *Beeldenboek Recreatie. Zicht op inrichting en voorzieningen*. Leiden: De Bink 2006.

Bobbink, I. 'Land Inzicht', Een landschapsarchitectonische verkenning van de plek. Delft: Uitgeverij SUN, 2004.

Bos K, Kools J, Meij J van der. 'Glasheldere fietsroutes', Inrichtingsprincipes voor kwalitatief hoogwaardige fietsroutes door een glastuinbouwgebied. Velp, 2010.

Goossen CM, Boer TA de. *Recreatiemotieven en belevingsssferen in een recreatief landschap. Literatuuronderzoek*. Alterra-rapport 1992. Wageningen: Alterra 2008.

Koen Bos, Janneke Kools, Jolanda van der Meij

Links: Boven de weergave (axonometrie) van afwisseling van één fietsroute in De Lier (Route Midden-Delfland & Waterweg). Onder de weergave (axonometrie) van afwisseling van één route in Roelofarendsveen (Route Kaag en Braassemermeer).

Rechtsboven: De ruimtemassa-kaart van De Lier (fietsroutes zijn rood). Rechtsonder: De ruimtemassa-kaart van Roelofarendsveen (fietsroutes zijn rood).